

Toplum Bilimleri Dergisi

Altı Aylık Hakemli Bilimsel Dergi

Cilt: 6 Sayı: 11 Ocak - Haziran 2012

Sinan YILMAZ & İbrahim İŞTAN
Doğal Afetlerin Psiko-Sosyal Sonuçları: Van Depremi Örneği

Fatih İBİŞ
Hermenötik ve Yapısöküm Kuramına Genel Bir Bakış

Ramazan UÇAR & Adnan SELMAN
Din-Rasyonel Seçim-Dini Pazar

Mualla YILDIZ
İlköğretim Öğrencilerinin (4-7. Sınıflar) Tanrı İmgesi ile İlgili
Bazı Faktörlerin İncelenmesi

Tuncay AKGÜN
Felsefi Düşüncede Yaratma Problemi

Halide ASLAN
The National Archives ve The British Library'de Bulunan Osmanlı ile İlgili
Dökümanların Değerlendirilmesi

Eyüp ÖZTÜRK
Osmanlı'nın Son Döneminde Bir Mehdilik (Peygamberlik) İddiası: Bosnalı Hafız
Abdullah Efendi Olayı

Ahmet Emre DAĞTAŞOĞLU
Kant'a Giden Yolda Leibniz, Wolff ve Baumgarten

Selçuk ERİNCİK
Charles Taylor'da Modernliğin Sıkıntısını Olarak Üç Mesele

Yaşar ÜNAL
Resul'e İtaat Meselesi

Ensar ÇETİN
Türk Halkının Aydın Din Âlimi Algısı

Ramazan UÇAR
Abdullah Cevdet'in Din Anlayışı

Olgun KÖZLEME
İslam Mutfak Kültürü

Mualla YILDIZ (*)

İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN (4-7. SINIFLAR) TANRI İMGESİ İLE İLİŞKİLİ BAZI FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ (**)

abstract

Studying of Relationship Between God Image and Some Factors at Primary School Students (4–7 Grades). The goal of this study was to understand are there any relation between children image of God and other factor. Questionnaires were given to a group of 600 people selected for this study. 579 of these questionnaires were then analyzed. An examination of the results obtained from the “Scale for Children’s Imaginations of God” shows that there was no significant difference between the average scores obtained from male and female children. In comparison with children in other grade levels, however, it was found that fourth grade students were more likely than other children to have a imagination of God as fear and worry-inspiring and less likely to have a imagination of Him as a trust-inspiring or helping God. Results from the “Scale for Children’s Imaginations of God” shows that there was a significant correlation between children’s responses and their mothers’ level of education. The average scores of children with illiterate mothers on the sub-dimension of a fear and worry-inspiring God were found to be significantly higher than those of children with literate mothers who had only completed primary school or who had completed secondary school/university.

key words

God Image, Fear of God, Child, Mother, Gender, Grade

Giriş

Günlük hayatımızda kullandığımız din ile ilgili kullanılan ibadet, şükür, öğüt, dua, temenni gibi ifadeler büyük çoğunlukla Tanrı hakkındadır (Selçuk, 2000:347). Dini imgeler ve özellikle Tanrı imgesi pek çok araştırmaya konu olmuştur, özellikle çocuklardaki Tanrı imgesinin ortaya çıkışı ve bununla ilişkili faktörler, hem din eğitimciler hem de din psikologlarının araştırmalarında önemli bir yere sahiptir.

Çocuklarda doğuştan Tanrı imgesinin olduğu öne süren araştırmacılar olduğu gibi, olmadığını öne sürenler de vardır (Leuba, 1915: 3-4; Hartshorne, 1919: 35). Çocuklar ister doğuştan bir Tanrı imgesine sahip olsunlar, ister olmasınlar, doğdukları günden itibaren çevrede bir Tanrı imgesi sunar. Bu Tanrı imgesi oluşmasında anne babanın aile büyüklerinin, sosyal çevrenin, ailenin sosyo-ekonomik durumu, hatta okul arkadaşlarının ve öğretmenlerin tutumları ile ilişkili olabilir. Ancak çocuktaki Tanrı imgesinin oluşumunun çocuğun sosyal çevresi ile ne kadar ilişkili olduğunu anlamak zordur.

Geertz'e göre "gerçekte Tanrı çocuğun tek başına oluşturduğu bir şey değildir". Tanrı ailede bulunur. Çoğu zaman Tanrı fikri anne baba tarafından çocuğa sunulur ve günlük konuşmalarda, sanat, mimari ve sosyal olaylarda bulunur. Çoğu çocuk ailesi tarafından "Tanrının Evi" ile tanıştırılır. Burada dini törenleri ve bu mekânla ilgili sosyal düzenlemeleri tanır. Yine de çocuk kendi Tanrı anlayışını kendi oluşturur ve resmi Tanrı anlayışının karşısına koyar. Yeniden şekillendirme, yeniden düşünme, kafa yormalar, kurgular ve savunma mekanizmaları zor görevinde çocuğa yardım edeceklerdir. Tanrının bu ikinci doğuşu çocuğun gelecekteki dini bilincini etkileyebilir (Rizzuto, 1979: 8).

Çocuğun çevresi ile olan ilişkisi ve bunun çocuğun manevi dünyasına ile olan ilişkisi pek çok araştırmanın konusu olmuştur. Özellikle anne baba ve dini imgelerin ilişkisi çok tartışılmıştır. Birky ve Ball (1985) Tanrı'nın anne yada babaya yakın özelliklerle imgelendiği konusundaki çalışmaların tersine, Tanrı'nın anne ve babanın özellikleriyle bütünleşik olarak imgelendiğini tespit etmişlerdir. Mehmedoğlu (2011) ise bireylerin Tanrı imgesi ile anne babanın demokratik, baskıcı veya koruyucu imgeleri ile ilişkili olduğunu saptamıştır.

Bu araştırmanın amacı çocukların Tanrı imgesi ile cinsiyet, annenin eğitim düzeyi ve sınıf düzeyi arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemektir. Araştırmada "Çocukların Tanrı imgesi cinsiyetle ilişkili midir? Çocukların Tanrı imgesi sınıf düzeyi ile ilişkili midir?, Çocuğun Tanrı imgesinin annenin eğitim düzeyi ile ilişkili midir?" sorularına cevap aranmıştır.

1. Yöntem

Bu araştırma çocukların Tanrı imgesinin belirlenmesi ve farklı değişkenler açısından karşılaştırılmasını sağlamak amacıyla betimleyici bir araştırmadır. Örneklem seçiminde amaçlı örnekleme (purposive/ purposeful sampling) yön-

temi kullanılmıştır. Araştırma bulguları için Sivas il merkezindeki 5 ilköğretim okulundan farklı sınıflarda olması göz önüne alınarak 600 öğrenciye kişisel bilgi formu ve Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği uygulanmıştır. Eksik doldurulan formlar dışarıda bırakılarak 559 form araştırmaya dâhil edilmiştir.

Çalışma iki ayrı ölçme aracı üzerinden devam edilmiş, kişisel bilgi formu ile birlikte Yıldız (2012) tarafından geliştirilen “Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği” kullanılmıştır. Buna göre elde edilen 24 maddelik ve 4 alt ölçeğe sahip Tanrı imgesi ölçeğinin geçerliği belirlenmiştir. Bu alt ölçekler; Güven Veren Tanrı, Korku ve Kaygı Veren Tanrı, Destekleyen ve Özgür Bırakan Tanrı Alt ölçekleridir. Puanlamada 5’li likert formatı kullanılmıştır. Korku ve kaygı veren Tanrı alt ölçeği olan 2. alt ölçek diğer boyutlardan farklı olarak ters kodlanmıştır. Ölçme araçları ve kişisel bilgi formu birlikte uygulanmaya hazır hale getirilerek araştırmacı tarafından doğrudan çocuklarla görüşülerek grup olarak uygulanmıştır. Çalışma gönüllülük esasına dayalı olduğundan istekli çocuklarla çalışma yürütülmüştür. Çalışmada, ölçeklerden elde edilen veriler SPSS 17.0 (Sosyal Bilimler İçin İstatistiksel Paket Program) ile elektronik ortama aktarılarak analiz edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde; t - testi, varyans analizi kullanılmıştır. Çoklu grupların karşılaştırılmasında Tukey testi yapılmıştır. Analizler yapılırken anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ ve $p < 0.01$ olarak kabul edilmiştir.

2. Bulgular

Araştırmaya 9-11 yaşlarındaki 559 çocuk araştırmaya katılmıştır. Bunların yaklaşık olarak %37’si 9 yaşında, %27’si 10 yaşında ve %36’sı 11 yaşındadır.

2.1. Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği’nden Elde Edilen Puanların Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Tablo 1’de Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği’nden elde edilen toplam puanlar cinsiyete göre karşılaştırıldığında elde edilen puanlar verilmiştir.

Tablo 1: Çocuklar İçin İmgesi Ölçeği’nden Alınan Toplam Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Cinsiyet	N	X	Ss	T	P
Kız	283	100.53	7.99	1,792	,074
Erkek	277	101.72	7.84		

Tablo 1’e göre Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği’nden elde edilen toplam puanlar cinsiyete göre karşılaştırıldığında; erkekler ($x=100,53$) ile kızların ($x=101,72$) ölçek puanları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($t=1.792$; $p>.05$). Erkeklerin ve kızların Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği’ne ver-

dikleri yanıtların puan ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu, Tanrı İmgesi ile ilgili benzer düşüncelere sahip oldukları tespit edilmiştir. Alt ölçeklerle karşılaştırıldığında benzer şekilde farklılaşma bulunmamıştır.

2.2. Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nden Elde Edilen Puanların Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nden elde edilen puanların sınıf düzeyine göre karşılaştırıldığında toplam puanlarda farklılaşma bulunmazken alt ölçeklerde anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir. Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5'te sınıf düzeyine göre karşılaştırıldığında Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nin alt ölçeklerinden elde edilen puanlar elde edilen verilmiştir.

Tablo 2: Sınıf Düzeyine Göre Çocukların Güven Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden Aldıkları Puanlarla ilişkili ANOVA Tablosu

	Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark (Tukey)
Gruplar arası	450,096	3	150,032	11,942	,000	4 - 5
Grup içi	6985,002	556	12,563			4- 6
Toplam	7435,098	559				4 - 7

Tablo 2'ye göre çocukların Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nin Güven Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puanlar sınıf düzeylerine göre farklılık göstermektedir ($F=11.942$; $p<.05$). Farklı olan gruplara bakıldığında 4. Sınıfta okuyan çocukların Güven Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları ($x=33,93$) diğer sınıflarda okuyan çocukların ortalamasından ($x_{5.sınıf}=36,16$; $x_{6.sınıf}=36,45$; $x_{7.sınıf}=35,69$) anlamlı olarak daha düşüktür. 5. Sınıf 6. Sınıf ve 7. Sınıf çocuklarının Güven Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları arasında bir farklılık yoktur.

Tablo 3: Sınıf Düzeyine Göre Çocukların Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden Aldıkları Puanlarla ilişkili ANOVA Tablosu

	Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı fark (Tukey)
Gruplar arası	689,690	3	229,897	7,079	,000	4 - 5
Grup içi	18055,593	556	32,474			4- 6
Toplam	18745,284	559				4 - 7

Tablo 3'e göre çocukların Çocuklar için Tanrı İmgesi Ölçeği'nin Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puanlar sınıf düzeylerine göre farklı-

lık göstermektedir ($F=7.079$; $p<.05$). Farklı olan gruplara bakıldığında 4. Sınıfta okuyan çocukların Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları ($x=20,12$) diğer sınıflarda okuyan çocukların ortalamasından ($x_{5.sınıf}=17,15$; $x_{6.sınıf}=17,36$; $x_{7.sınıf}=18,19$) anlamlı olarak daha yüksektir. 5. Sınıf 6. Sınıf ve 7. Sınıf çocuklarının Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları arasında bir farklılık yoktur.

Tablo 4: Sınıf Düzeyine Göre Destekleyen Tanrı Alt Ölçeği'nden Çocukların Aldıkları Puanlarla ilişkili ANOVA Tablosu

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark (Tukey)
Gruplar arası	179,340	3	59,780			
Grup içi	5670,358	556	10,198	5,862	,001	4-5
Toplam	5849,698	559				4-6

Tablo 4'e göre Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nin Destekleyen Tanrı Alt Ölçeği'nden çocukların aldıkları puanlar sınıf düzeyine göre farklılık göstermektedir ($F=5,862$; $p<.05$). Farklı olan gruplara bakıldığında 4. Sınıfta okuyan çocukların Destekleyen Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları ($x=25,06$) 5. ve 6. sınıflarda okuyan çocukların ortalamasından ($x_{5.sınıf}=26,24$; $x_{6.sınıf}=26,73$) anlamlı olarak daha düşükken, 4. Sınıf ile 7. Sınıf çocuklarının Destekleyen Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları arasında bir farklılık bulunmamıştır ($x_{4.sınıf}=25,06$; $x_{7.sınıf}=25,68$). Ayrıca 5.,6. ve 7. Sınıfların Destekleyen Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları arasında da herhangi bir farklılık bulunmamıştır ($x_{5.sınıf}=26,24$; $x_{6.sınıf}=26,73$; $x_{7.sınıf}=25,68$).

Tablo 5: Sınıf Düzeyine Göre Özgür Bırakan Tanrı Alt Ölçeği'nden Çocukların Aldıkları Puanlarla ilişkili ANOVA Tablosu

	Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark (Tukey)
Gruplar arası	172,096	3	57,365	4,094	,007	4-7
Grup içi	7789,888	556	14,011			
Toplam	7961,984	559				

Tablo 5'e göre Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nin Özgür Bırakan Tanrı Alt Ölçeği'nden çocukların aldıkları puanlar sınıf düzeyine göre farklılık göstermektedir. ($F=4,094$; $p<.05$). Farklı olan gruplara bakıldığında 4. Sınıfta okuyan çocukların Özgür Bırakan Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları ($x=15,58$) 7. sınıfta okuyan çocukların ortalamasından ($x_{7.sınıf}=17,17$) anlamlı

olarak daha düşükken, 4. Sınıf ile 5. ve 6. Sınıf çocuklarının Özgür Bırakan Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları arasında bir farklılık bulunmamıştır ($x_{4.sınıf} = 15,58$; $x_{5.sınıf} = 16,67$; $x_{6.sınıf} = 16,86$). Ayrıca 5., 6. ve 7. Sınıfların Özgür Bırakan Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları arasında da herhangi bir farklılık bulunmamıştır ($x_{5.sınıf} = 16,67$; $x_{6.sınıf} = 16,86$; $x_{7.sınıf} = 17,17$).

2.3. Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nden Elde Edilen Puanların Annenin Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Annenin eğitim düzeyine göre Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'den alınan toplam puanlarda farklılaşma tespit edilmezken alt ölçeklerde farklılaşma tespit edilmiştir. Tablo 6, Tablo 7, Tablo 8 ve Tablo 9'da annelerinin eğitim düzeyine göre Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nin alt ölçeklerinden çocukların aldıkları puan ortalamaları karşılaştırılmıştır.

Tablo 6: Annenin Eğitim Düzeyine Göre Çocukların Güven Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin ANOVA Tablosu

	Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	79,014	3	26,338	2,016	,111
Grup içi	7223,205	553	13,062		
Toplam	7302,219	556			

Tablo 6'ya göre Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nin Güven Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden çocukların aldıkları puan ortalamaları arasında annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($F=2,016$; $p>.05$).

Tablo 7: Annenin Eğitim Düzeyine Göre Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin ANOVA Tablosu

	Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark (Tukey)
Gruplar arası	287,304	3	95,768	2,881	,035	1-2
Grup içi	18383,238	553	33,243			1-4
Toplam	18670,542	556				

Tablo 7'ye göre Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nin Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden çocukların aldıkları puanlar annenin eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir ($F=2,881$; $p<.05$). Farklı olan gruplara bakıldığında anneleri okuma yazma bilmeyen çocukların, Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları ($x_{grup1} = 20,50$), anneleri okuryazar/ilko-

kul mezunu ve anneleri lise/ yüksek okul mezunu olan çocukların ortalamasından ($x_{grup2}=17,79$; $x_{grup4}=17,74$) anlamlı olarak daha yüksektir. Anneleri ortaokul/ ilköğretim okulu mezunu olan çocukların puan ortalamaları arasında bir farklılık bulunmamıştır ($x_{grup3}=18,23$). Ayrıca anneleri okuryazar/ ilköğretim mezunu olan öğrenciler, anneleri ortaokul/ilköğretim okulu mezunu olan öğrenciler ve anneleri lise/yüksek okul mezunu olan çocukların Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları arasında da herhangi bir farklılık bulunmamıştır ($x_{grup2}=17,79$; $x_{grup3}=18,23$; $x_{grup4}=17,74$).

Tablo 8: Annenin Eğitim Düzeyine Göre Destekleyen Tanrı Alt Ölçeği'nden Alınan Puanlara İlişkin ANOVA Tablosu

	Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	52,273	3	17,424	1,689	,168
Grup içi	5704,079	553	10,315		
Toplam	5756,352	556			

Tablo 8'e göre Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nin Destekleyen Tanrı Alt Ölçeği'nden çocukların aldıkları puanlar annelerinin eğitim düzeyine ($x_{grup1}=25,50$; $x_{grup2}=25,90$; $x_{grup3}=25,70$; $x_{grup4}=26,48$) göre farklılık göstermemektedir ($F=1,689$; $p>.05$).

Tablo 9: Annenin Eğitim Düzeyine Göre Özgür Bırakan Tanrı Alt Ölçeği'nden Alınan Puanlara İlişkin ANOVA Tablosu

	Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	91,683	3	30,561	2,164	,091
Grup içi	7810,554	553	14,124		
Toplam	7902,237	556			

Tablo 9'a göre Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nin Özgür Bırakan Tanrı Alt Ölçeği'nden alınan puanlar annelerinin eğitim düzeyine ($x_{grup1}=17,29$; $x_{grup2}=16,78$; $x_{grup3}=16,76$; $x_{grup4}=15,91$) göre farklılık göstermemektedir ($F=2,164$; $p>.05$).

3. Tartışma

Çocukların din ile ilgili tecrübeleri doğrultusunda zihinlerinde oluşan düşüncelerde çevredeki zenginliğin ve yetişkinlerin tutumlarının önemli olduğu kabul edilmektedir (Akyürek, 2004). Çocuklardaki Tanrı imgesi ve bununla iliş-

kili faktörleri inceleyen bilim insanları anne- babanın (Clark, 1990; Birky ve Ball, 1985;), sosyal çevrenin (Wenger, 2001;) ve ailenin dini tutumunun (Mehmedoğlu, 2009; Tamminen, 1994) ve yaşın Serim (2010) önemli olduğuna dair bulgular elde etmişlerdir.

Araştırmaya katılan çocukların Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nden elde edilen toplam puanlar cinsiyete göre karşılaştırıldığında; erkekler ile kızlar ölçek puanları ortalamaları arasında anlamlı bir bulunmamıştır. İlköğretim dönemi çocuklarının Tanrı imgesinin ele alındığı çalışmalarda ise, Yavuz (1987), Yıldız (2007a), Yıldız (2007b), Gündüz (2007), Çetin (1997) ve çocukların inanç gelişimini inceleyen Abanoz (2008) cinsiyetle ilişkili herhangi bir fark tespit etmemiştir. Bu çalışmada cinsiyet ve Tanrı imgesi ilişkili olarak ülkemizde yapılan daha önceki çalışmaların bulguları ile aynı yöndedir.

Ancak cinsiyetle ilişkili olarak farklılaşma tespit edilen çalışmalar ağırlıklı olarak sadece ergenlerin veya çocuklar ve ergenlerin birlikte ele alındığı çalışmalarda ortaya çıkmıştır (Bkz. Heller, 1988; Tamminen, 1994; Kuşat, 2006). Dolayısıyla ergenlik öncesi dönemde çocukların Tanrı imgesinde cinsiyete göre büyük bir farklılaşma olmadığı, Tanrı imgesi ile ilgili farklılaşmanın ergenlik döneminin getirdiği psikolojik değişimlerle ilişkili olduğu düşünülebilir.

Araştırmaya katılan çocukların Çocuklar için Tanrı İmgesi Ölçeği'nden aldıkları puanlar sınıf düzeylerine göre farklılık göstermezken, Güven Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puanlar sınıf düzeylerine göre farklılık göstermektedir. 4. sınıftaki çocukların Güven Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları diğer sınıflarda okuyan öğrencilerin ortalamasından anlamlı olarak daha düşükken Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden 4. sınıftaki çocukların aldıkları puan ortalamaları diğer sınıflarda okuyan öğrencilerin ortalamasından anlamlı olarak daha yüksek olması önemlidir. Ayrıca 4. sınıftaki çocukların hem Destekleyen Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları 5. ve 6. sınıflarda okuyan öğrencilerin ortalamasından hem de Özgür Bırakan Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları 7. sınıfta okuyan öğrencilerin ortalamasından anlamlı olarak daha düşüktür. 4. sınıftaki öğrencilerin hem Tanrı'ya duydukları güven hem de Tanrı'nın kendilerini desteklediği fikri diğer sınıflardan daha azken, korku ve kaygı daha fazladır.

Çocukların Tanrı imgesindeki gelişimini değerlendirdiği çalışmasında Yıldız (2007a) küçük çocukların daha çok cezalandıran, yaşları büyük çocukların ise affedici ve bağışlayan bir Tanrı imgesine sahip olduklarını belirlemiştir. Serim (2010) ise kız ve erkek çocuklarının korkularını ve bu korkunun şiddetini ve kaynağını incelediği çalışmasında yaşı küçük olmanın özellikle 8 yaşında olmanın daha yoğun korku düzeyine sebep olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Bütün çocuklar ve ergenler içinde 8, 9 ve 10 yaşındaki çocukların korkuları değişik yaşlardaki ergenlerin korkularından anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Bu

araştırmada 4. sınıftaki çocukların korku ve kaygı veren Tanrı imgesinin diğer sınıflardaki çocuklardakine göre daha belirgin olduğunun belirlenmiş olması, Yıldız (2007a), Serim (2010) ve Yıldız ve Arık (2011)'in bulgularıyla uyumludur. Bu durumun çoğunun yaş döneminin özellikleri ile ilişkili olabilir.

Araştırmada Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği'nden çocukların aldıkları toplam puan ortalamaları arasında ve Güven Veren, Destekleyen, Özgür Bırakan Tanrı Alt Ölçekleri'nde aldıkları puanlar arasında annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunamazken, Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puanlar farklılık göstermektedir. Anneleri okuma yazma bilmeyen çocukların Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları, anneleri okuryazar/ilkokul mezunu ve anneleri lise/ yüksek okul mezunu olan öğrencilerin ortalamasından anlamlı olarak daha yüksektir. Genel olarak lise ve üniversite mezunu annelerin çocuklarının Tanrı'yı korku ve kaygı verici olarak imgeleme düzeylerinin anneleri daha az eğitim almış olanlardan daha az olduğu söylenebilir.

Bu konudaki çalışmalarda çocukların Tanrı ile ilgili ilk bilgilerini çoğunlukla annelerinden (%64.4) aldıkları (Çabuk, 2006), çocukların dini imgeleri konusunda annenin çok etkili olduğu (Şafak, 2006) tespit edilmiştir. Ayrıca annenin eğitiminin değişken olarak kullanıldığı çalışmalarda ilkokul mezunu annelerin çocuklarının Allah'tan korkma oranının (%70.6), lise (%56.1) ve üniversite (%55.1) mezunu annelerden daha fazla olduğu, çocukların genelinin cehennem (%60.9) ateşli ve alevli düşünürken anne eğitim düzeyi arttıkça ve bu tarz düşüncesinin azalmakta olduğu belirlenmiştir (Gündüz, 2007).

Alanyazındaki çalışmalar çocukların korkmayı en çok model alma ve olumsuz bilgi aktarımıyla elde ettiklerini, dini bilgiler konusunda en önemli kaynağın anne olduğunu ve annenin eğitim düzeyi düştükçe Tanrı'yı korku verici olarak düşünme oranının arttığını göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışmada elde edilen lise ve üniversite mezunu annelerin çocuklarının, eğitim düzeyi daha düşük annelerin çocuklarından daha az korku ve kargı veren Tanrı imgesine sahip olduğu bulgusunun, bu konuda yapılmış diğer çalışmalarda elde edilen bulgularla uyumlu olduğu söylenebilir.

Sonuç

Araştırmaya katılan çocukların "Çocuklar İçin Tanrı İmgesi Ölçeği"nden elde edilen toplam puanlar cinsiyete göre karşılaştırıldığında; erkekler ile kızların ölçek puanları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Çocukların ölçekten aldıkları toplam puanlar sınıf düzeylerine göre farklılık göstermezken, Güven Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puanlar sınıf düzeylerine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. 4. sınıftaki çocukların Güven Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları diğer sınıflarda okuyan

çocukların ortalamasından anlamlı olarak daha düşükken, Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden 4. sınıftaki çocukların aldıkları puan ortalamaları diğer sınıflarda okuyan çocukların ortalamasından anlamlı olarak daha yüksektir. Ayrıca 4. sınıftaki çocukların hem Destekleyen Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları 5. ve 6. sınıflarda okuyan çocukların ortalamasından hem de Özgür Bırakan Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları 7. sınıfta okuyan çocukların ortalamasından anlamlı olarak daha düşüktür. 4. sınıftaki çocukların hem Tanrı'ya duydukları güven hem de Tanrı'nın kendilerini desteklediği fikri diğer sınıflardan daha azken, korku ve kaygı veren bir Tanrı imgesi daha ön plandadır.

Annenin eğitim durumuna göre ölçekten çocukların aldıkları toplam puan ortalamaları arasında ve Güven Veren, Destekleyen, Özgür Bırakan Tanrı Alt Ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunamazken, Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puanlar farklılık göstermektedir. Anneleri okuma yazma bilmeyen çocukların Korku ve Kaygı Veren Tanrı Alt Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları, anneleri okuryazar/ilkokul mezunu ve anneleri lise/ yüksek okul mezunu olan çocukların ortalamasından anlamlı olarak daha yüksektir.

Notlar

(*) Araş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı

(**) Bu çalışma araştırmacının doktora tez çalışmasından yararlanarak hazırlanmıştır

Kaynaklar

- Abanoz, S. (2008). 6–12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü (İzmir ve Sakarya Örneği), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Psikolojisi) Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Akyürek, S. (2004). *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi (Doğruluk Kavramı Örneği)*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Altıntaş, İ. (2009). Ayrılma Anksiyetesi Tanısı Alan Çocukların Ebeveynlerinin Mizaç ve Karakter Özellikleri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik (Uygulamalı) Psikoloji Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Aydın, A. R. (1996) "Çocuğun Dini Şahsiyetini Kazanmasında Anne Babanın Önemi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.8, ss. 211-220.
- Birky, I. A., Ball, S. (1985). "Parental Trait Influence on God As An Object Representation", *The Journal of Psychology*, Vol.122, No.2, pp.133-137.
- Büyükoztürk, Ş., Bökeoğlu, Ö. Ç., Köklü, N. (2009). *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Broeren S.; Muris P. (2011), "The Role Of Repetitive Negative Thoughts in The Vulnerability For Emotional Problems in Non-Clinical Childrenfull", *Journal of Child and Family Studies*, pp.135-148.

- Clark, W.H. (1981) "Çocukluk Dönemi Dini", çev: Neda Armaner, *AÜİF Dergisi*, C. 24, ss.175–183.
- Çabuk, S. K. (2006). İlköğretim Öğrencilerinde Allah İnancı, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Çetin, B. (1991). 6–12 Yaşları Arasındaki Çocuklarda Allah Kavramının Gelişimi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- De Ross, S. A. Meidema, S. Iedema, J. (2001). "Attachment, Working Models of Self and Others, and God Concept in Kindergarten, *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol.40, No.4, pp.607–618.
- De Ross, S. A. Iedema, J. (2003). "Effects of Mothers' and Schools' Religious Denomination on Preschool Children's God Concepts", *Journal of Beliefs and Values*, Vol. 24, No. 2, pp.165-183.
- De Ross, S. A.; Iedema, J.; Meidema, S. (2001). "Influence of Maternal Denomination, God Concepts, and Child-Rearing Practices on Young Children's God Concepts", *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol.43, No. 4, pp. 519–535.
- Dickie, J.R. Eshleman, A.K. Merasco, D.M.; Shepard, A.; Wilt, M.V.; Johnson, M. (1997). "Parent-Child Relationships and Children's Images of God", *Journal For the Scientific Study of Religion*, Vol.37, No.1, pp.25-43.
- Dodurgalı, A. (2010). *Ailede Din Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Donahue, M. J.; Hertel, B. R. (1995). "Parental Influences on God Images Among Children: Testing Durkheim's Metaphoric Parallelism", *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol.34, No.2, pp. 186-199.
- Hartshorne, H. (1919). *Childhood and Character: An Introduction to the Study of The Religious Life of Children*, Boston and Chicago: The Pilgrim Press.
- Heller, D. (1988). *The Children's God*, London: The University of Chicago Press Ltd.
- Gündüz, F. (2007). Okulöncesi Dönem Çocuğunda Dini Tasavvurlara Psikolojik Bir Yaklaşım, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Koyuncu, A. (2008). Okul Öncesi Çocukların Din Eğitiminde Annenin Rolü ve Karşılaştığı Güçlükler, Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Programı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Rize.
- Kuşat, A. (2006). "Ergenlerde Allah Tasavvuru", *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, Adana: Karahan Kitabevi yay.
- Leuba, J. H. (1915). *The Psychological Origin and The Nature of Religion*, London: Constable and Company Ltd.
- Mehmedoğlu, A. U. (2010). "Tanrı Tasavvurları", *Din Psikolojisi*, Ed. Hayati Hökekleli, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Mehmedoğlu, Y. (2003). *Erken Çocuklukta Din ve Ahlak Gelişimi ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, ed: Müzeyyen Sevinç, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları
- Mehmedoğlu, Y. (2009). *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi*, Ankara: TDV yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2011). *Tanrıyı Tasavvur Etmek*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Selçuk, M. (2000). Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu (İnanç ve Davranış Bütünlüğü Açısından Bir Deneme), *Gençlik Dönemi ve Din Eğitimi*, İstanbul: İSAV, ss.333-358.
- Selçuk, M. (2005). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Ankara: TDV Yayınları.

- Serim, B. (2010). Nature, Severity and Origins of Fears Among Children And Adolescents With Respect to Age, Gender and Socioeconomic Status, A Thesis Submitted to The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University By in Partial Fulfilment of The Requirements For The Degree of Master of Science in The Department of Educational Sciences.
- Muris P. (2011). "Further Insights in the Etiology of Fear, Anxiety and Their Disorders in Children and Adolescents", The Partial Fulfillment of a Prophecy Published online: 23 January The Author(s) 2011. This article is published with open access at Springerlink.com, *J Child Fam Study*, 20:133–134.
- Nelsen, H.M.; Kroliczak, A. (1984). "Parental Use of The Threat-God Will Punish- Replication And Extension", *Journal For The Scientific Study of Religion*, Vol.23, No.3, pp.267-277.
- Öztürk, M. (1981). "Din Eğitimi ve Çocuk Ruh Sağlığı", *Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, ss.206–210.
- Öcal, M. (2004). "Okulöncesi ve İlköğretim Çağı Çocuklarının Allah Tasavvurları Üzerine Bir Araştırma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, S.2, C.13, ss.59–80.
- Rizzuto, A. M. (1991). "Religious Development: A Psychoanalytic Point of View", *New Directions For Child Development*, No.52, pp. 47-60.
- Serim, B. (2010). Nature, Severity and Origins of Fears Among Children And Adolescents With Respect to Age, Gender and Socioeconomic Status, A Thesis Submitted to The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University By in Partial Fulfilment of The Requirements For The Degree of Master of Science in The Department of Educational Sciences.
- Şafak, Ş. (2006). 6–11 Yaş Çocuklarının Allah ve Peygamberden İstek ve Beklentileri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Tamminen K.; Vianello, R.; Jaspard, J.M.; Ratcliff D. (1988) "Religious Concepts of Preschoolers", *Handbook of Preschool Religious Education*, ed. Donald Ratcliff, Birmingham, Alabama: Religious Education Press.
- Yavuz, K. (1987). Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi (7-12 yaş), Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Yıldız, M. (2007a). *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yıldız, A. (2007b). Sokakta Çalışan Çocuklarda Ahlaki ve Dini Duyguların Gelişimi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yıldız, M.; Arık, R. S. (2011) "The Image of God in Children's Compositions", *Journal of Islamic Research*, Vol.4, No.1, pp. 254-278.
- Yörükoğlu, A. (1981). "Ruh Sağlığı, Ahlak ve Din Eğitimi", *Türkiye 1.Din Eğitim Semineri*, Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, ss. 211-214.
- Wenger, J. L. (2001) "Children's Theories of God: Explanations For Difficult To Explain Phenomena", *Journal of Genetic Psychology*, Vol.62, No.1, pp.41–55.
- Winnicott D.W. (1998) "Emzirme Çağındaki Çocuklar", *Çocukları Anlamak: Ailelere Çocuk Psikolojisi El Kitabı*, İstanbul: Gendaş Yayınları.
- Winnicott, D.W. (2010). *Oyun ve Gerçeklik*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Wood, D. (2003). *Çocuklarda Düşünme ve Öğrenme*, çev. Mine Özünlü, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Worsley, H. (2002) "The Impact of The Inner-Child on Adult Believing", *Journal of Beliefs and Values*, Vol. 23, No. 2, pp.191-203.